

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Slægtgårdsbladet	side 3
Loven om naturbeskyttelse	side 4
Landbrug og lommebog	side 6
Hennegård og Fiilsøs historie	side 7
Gammeldags havebrug	side 10

Tidsskrift for
Dansk Slægtsgaardsforening

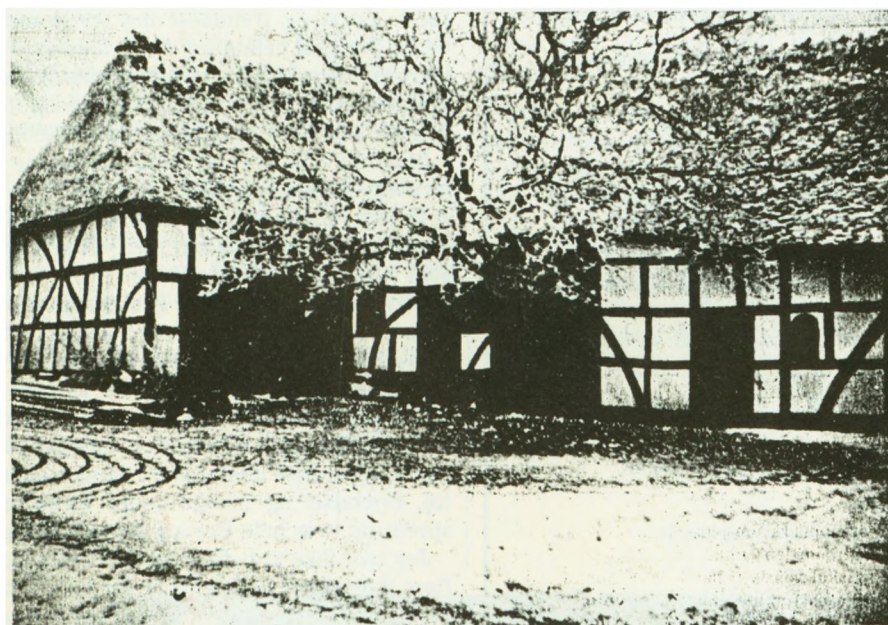
Oktober - November 1992

Nr. 300 - 50. årgang

SLÆGTSGAARDEN

Nr. 1 . 15. Oktober 1942.

Peter Petersens Gaard i Egen paa Als.

*Fædrenejord og Fædrearv
værnes maa til eget Tarv.*

Slægtsgården 1942-1992

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

Kasserer og sekretær:

Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænget 9, 2840 Holte,
tlf. 42 80 25 37 (efter 17). Træffes bedst tirsdag. Postgiro nr. 8 08 31 42

Ejendomskonsulent:

Anders Frederiksen, Søndertoften 17, 9500 Hobro
tlf. 98 51 10 25

Slægtsgaardsarkivet:

»Klostergaarden«, Ole Hansensvej 3, 4100 Ringsted,
tlf. 53 61 25 35 (onsdag 11-15 og evt. efter aftale)

Arkivar Else-Margrethe Ransy, Udbygade 19, 1, 2200 København N,
tlf. 35 37 73 22 kl. 18-21 (fortrinsvis folketællinger)

Genealog Bo Johansen, St. Strandstræde 4, 1, 1255 København K,
tlf. 33 11 67 20 efter kl. 18 (fortrinsvis gård- og slægtsundersøgelser)

Hovedbestyrelsen:

Formand: Gårdejer Carl Martin Christensen, »Kaaregaard«, Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby, tlf. 64 85 11 74

Næstformand: Gårdejer Peder Møller Frifelt, »Lindegård«, Tyndkærvej 7,
6823 Ansager, tlf. 75 24 30 87
(Formand: Bladudvalget)

Gårdejer Vagn Mathiasen, »Solgaard«, Toeltvej 4, Langerød,
3480 Fredensborg, tlf. 42 19 38 37

(Formand: Arkivudvalget og Nordsjællandskreds)

(Ovennævnte tre udgør hovedbestyrelsens forretningsudvalg).

Gårdejer Poul Ancher Hansen, »Stensebygaard«, Stensebyvej 23,
3730 Nexø, tlf. 56 48 84 60
(Formand: Bornholms Amt)

Gårdejer, fhv. borgmester Verner Larsen, »Biltrisminde«, Åbovej 17, Herlufmølle,
4160 Herlufmagle, tlf. 53 75 11 61

Gårdejer Arne Højland, Bakkedraget 3,
4270 Høng, tlf. 53 55 28 41
(Formand: Vestsjællands Amt)

Gårdejer Meta Larsen, Kornagervej 54,
4640 Fakse, tlf. 56 73 09 20
(Formand: Sjælland-Syd)

Proprietær Jens Peder Skov Jensen, »Hobygården«, Hobyvej 37,
4983 Dannemare, tlf. 53 94 41 63
(Formand: Lolland-Falster afd.)

Gårdejer Hans Peder Madsen, »Mariesminde«, Røjrupvej 41,
5550 Langeskov, tlf. 65 97 23 21
(Formand: Fynskreds)

Gårdejer Elise Jensen, »Højtoftegård«, Gammelby 40,
6100 Haderslev, tlf. 74 56 63 16
(Formand: Haderslevkreds)

Gårdejer Torp Friis Møller, Aarslevvej 4, Aarslev,
6230 Rødekro, tlf. 74 66 66 97
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Gårdejer Carl P. Jensen, Vadgård, Vadgårdsvej 25,
6830 Nr. Nebel, tlf. 75 28 81 14
(Formand: Ribe Amt)

Gårdejer Knud Raunkjær, Magnolievej 114,
6880 Tarm, tlf. 97 37 30 08

Gårdejer Mads Andersen, Skårupvej 4, Hanning,
6900 Skjern, tlf. 97 36 20 74
(Formand: Ringkøbing Amt)

Gårdejer Holger Buch Juul, Ribevej 13, Ødsted,
7100 Vejle, tlf. 75 86 50 21
(Formand: Vejle Amt)

Gårdejer Anders Knudsen Pedersen, »Kjærsgård«, Skadholsvej 5,
Gjærbøl, 7732 Snedsted, tlf. 97 93 42 71

Gårdejer Jens Kr. Nielsen, Toftegård, Vrouevej 15, Vroue,
7800 Skive, tlf. 97 54 70 31
(Formand: Midtjysk kreds)

Gårdejer Henry Slemming, »Ryttergaarden«, Hammelevvej 23, Hammelev,
8500 Grenå, tlf. 86 32 01 99
(Formand: Århus Amt)

Gårdejer A.C. Winther Hansen, »Trillbakkegård«, Korsbjergvej 3 b, Grydsted,
9240 Nibe, tlf. 98 35 16 03
(Formand: Himmerlandskreds)

Gårdejer Esben Saksager, »Saksager«, Saksagervej 190,
9760 Vrå, tlf. 98 98 80 16
(Formand: Vendsysselkreds)

Gårdejer Ingrid Houbak, »Gedemaalsgaard«, Sakstrupvej 32, Bjergby,
9800 Hjørring, tlf. 98 97 10 36

Nu falmer skoven

Sådan synger vi på denne årstid, og selvom det ikke passer, ved vi alle hvad der menes hermed, og jeg tror at alle med tilknytning til landbruget nyder september i al sin farvepragt, og nyder at høste frugterne på havens træer, samtidig med at vi glæder os over et dejligt vejr til efterårssåningen.

At der så i dette efterår skal tages stilling til en evt. brakmark, ja, det er mindre spændende, men altså nu en realitet. Vi kender betingelserne for 1993, men er vel ikke mindre spændte på, hvordan disse ordninger skal administreres fremover.

Når danske bønder ikke må dyrke den jord, som de er gode til, – samtidig med at vi aften efter aften kan se i TV, hvordan verden omkring os sulter, – så må vi fastholde, at disse ting ikke har noget med hinanden at gøre.

Vi har i mange år haft kornbjerg i Europa, og det har tilsyneladende ikke generet nogen, at der samtidig har været hungersnød andre steder i verden.

Lad os slå fast, at vi gerne vil producere fødevarer til den tredje verden, men der er nogle forudsætninger der skal opfyldes først. Først og fremmest må verdenssamfundet finde ud af, hvem der skal betale for disse fødevarer, og dernæst må man sikre en infrastruktur i modtagerlande, der gør det muligt at få hjælpen frem til de sultende, og endelig må man sikre så megen politisk stabilitet, at hjælpen ikke forsvinder i korruption.

Samtidig med at vi ser sultproblemerne i Afrika, oplever vi også borgerkrigens rædsler i Europa.

Vi har vel alle svært ved at fatte hvad der får sådanne borgerkrige til at udvikle sig, men vi må lære, at her er nogle ting, som vi alle må forholde os til.

Vi ved nu, at der i det gamle Jugoslavien er ca. 2 millioner mennesker på flugt fra deres hjemstavn, nogle drevet ud af ætiske grunde, andre på flugt på grund af religiøse forskelle, og endelig en hel masse på flugt for krigens rædsler.

Det gamle Vesteuropa står nu i en situation, hvor man skal vælge mellem pest eller kolera, forstået på den måde, at vi enten skal hjælpe disse mennesker i deres hjemland med boliger, mad, tøj, brændsel og mange andre fornødenheder, eller se dem spredt ud over hele Europa som flygtninge.

Jeg tror ikke at befolkningen i Vesteuropa er parat til mange flere flygtninge, og derfor er der kun en ting at gøre, nemlig at gå ind og hjælpe på stedet. Jeg glæder mig over, at et bredt flertal i Folketinget i den forløbne uge besluttede at sende danske tropper til Jugoslavien, men jeg græmmer over, at to partier, med hver sine argumenter, mener at vi skal holde os væk. Det er nok ikke helt tilfældigt, at det er de to partier, der normalt ikke tager ansvar for noget som helst.

Verdenssamfundet har nogle forpligtelser, og hvis vi vil bevare vor selvrespekt, må vi være med til at løse disse opgaver, og husk så på, at dette sikkert ikke er den sidste konfliktsituation, men måske snarere dagens orden/uorden fremover.

Verden er fortsat af lave, men vi skal være med til at holde den på rette spor.

Med venlig hilsen

Carl Martin Christensen

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Lundforlundvej 8, 4200 Slagelse,
tlf. 53 58 40 16

Nr. 301 udkommer omkring 20. december. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 20. november

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: ROSTED BOGTRYK/OFFSET, 4200 Slagelse, tlf. 53 54 52 65

Slægtsgårdsbladet i 50 år

Med denne udgave, der er nr. 300, tager »Slægtsgården« fat på sin 51. årgang. Det første slægtsgårdsblad udsendtes til medlemmerne den 15. oktober 1942. I de første år kom bladet hver måned, siden kom det uregelmæssigt, og efter en urolig periode, blev det besluttet, at bladet skulle udkomme omkring den 20. i de lige måneder. Derfor uoverensstemmelsen mellem årgang og nummer.

De første blade var redigeret af journalist Chr. Damm, men fra nytår 1943 blev det formanden Jørgen Petersen som redigere bladet med Chr. Damm som medhjælp. Det første blad indledtes med den eviggyldige bemærkning: »Vi gør opmærksom på, at dette første nummer af »Slægtsgården« ikke er således, det skal være.« Men fortsætter til beroligelse for alle: »Vi har i dette nummer måttet beskæftige os for meget med foreningen og dens arbejde, men allerede i næste nummer, vil der blive taget mere hensyn til slægterne og gårdene.«

I det første nummer var dog en artikel om »En Odsherreds slægtsgårds historie«. Historien om Lillelundehøj – den tidligere Kirkens gård i Grevinge. Artiklen var som gårdhistorie blev skrevet i ældre tid, oprensninger af agerstrimler fra før udskiftningens tid.

Bladudvalget blev nedsat 21. juni 1947, og det skulle tage sig af økonomiske forhold. Dette udvalg, som oprindeligt bestod af Jørgen Petersen og H. M. Markersen, blev i 1950 ændret, så næstformanden, gårdejer Jens Jensen, Sode, proprietær Bent Bjergskov, Rosenlund og hofjægermester Cederfeld de Simonsen, Erholm udgjorde udvalget.

Dette udvalg supplerede sig sidenhen med konsulent Hans Balle.

Jens Jensen var formand for bladudvalget indtil 1953, hvorefter Cederfeld de Simonsen overtog posten, han var indtrådt i hovedbestyrelsen i 1948 og sad i 30 år. Efter 17 år som formand for bladudvalget trådte han tilbage i 1970, hvorefter Bent Bjergskov blev formand. Efter Bjergskovs død 15. september 1984 blev Peder Møller Frifelt formand, og han er stadig formand for bladudvalget, der siden 1987 desuden har bestået af Holger B. Juul, Torp Friis Møller og Carl Martin Christensen.

De første 6 år havde bladet et ret enkelt udseende, som det ses af gengivelsen på forsiden af det første nummer, men med nr. 48 fra marts 1948 fik bladet det hoved, med kirke, runddysse og bindingsværksgård, som holdt indtil 1986, da bladet fik nyt format og udformning. Det gamle hoved ses stadig på side 2.

Mottoet: »Lær af fortiden, lev i nutiden, virk for fremtiden« som står på bladets forside, har altid været udgangspunktet for redaktøren. Bladet skal have historisk stof (fortiden), organisatorisk stof (nutiden) samt landbrugs- og kulturpolitisk stof (fremtiden).

Ligesom der har været få bladudvalgsformænd, således har redaktørernes tal også været begrænset.

15/10 1942 Chr. Damm (medvirkede indtil april 1946).

7/1 1943 Jørgen Petersen, Gislinge.

1/1 1951 Ib Paulsen, Odense.

1/8 1968 Preben Hellelund, Odense.

1/8 1969 Ib Paulsen, Odense. (Død 9.2.1973).

1/3 1973 Hans Balle, Tommerup.

1/4 1974 Hans Hviid, Kerteminde.

1/7 1986 Ole G. Nielsen, Slagelse.

Bladudvalgets medlemmer med hustruer fotograferet foran monumentet »Modersmålet« i Skibelund Krat. Et mere passende sted kan et bladudvalg ikke være samlet!

Fra venstre ses: Carl Martin Christensen, Kate Christensen, Holger B. Juul, Torp Friis Møller, Inger Frifelt, Eli Juul og Peder Møller Frifelt.

KRONIK

Loven om naturbeskyttelse

Af hortonom Morten Holme, Vestsjællands Amt

Folketinget vedtog i december 1991 den nye naturbeskyttelseslov, som skulle afløse naturfredningsloven fra 1979. Den nye lov trådte i kraft den 1. juli 1992.

Principperne er på mange måder ens i de to love. Men væsentlige ændringer er, at betydelig flere naturtyper er omfattet af naturbeskyttelsesloven. Ligeledes er nu også de mindre søer og moser omfattet af loven.

Det danske landskab er et kulturlandskab, hvor den menneskelige påvirkning er bestemmende for udseendet og naturindholdet i omgivelserne. Det betyder, at naturen med sit dyre- og planteliv er afhængig af hvordan vi bruger og forvalter landskabet.

Kulturlandskabet er på mange måder langt fra det naturlandskab, som ville have været Danmark, hvis menneskene ikke udnyttede jorden. Men det er ikke ensbetydende med, at naturen alle steder har det dårligt. Det menneskeskabte landskab bevirker mange steder, at naturen er trængt, men der er også mange eksempler på, at udnyttelsen af landskabet har fremmet udbredelsen af visse dyre- og plantearter. Græsningsengene er et godt eksempel på dette.

Den menneskelige brug af landskabet betyder, at der ikke er mange steder, som ikke på en eller anden måde bliver udnyttet. Menneskene sætter alle steder sit præg på landskabet og ændrer dette. Og hver gang der sker ændringer, er der mulighed for, at værdifulde naturtyper går tabt.

Folketinget vedtog derfor i 1978 en udvidelse af naturfredningsloven, så den kom til at omfatte nogle generelt beskyttende naturtyper: Større vandløb, søer over 1000 m² (senere ændret til 500 m²), moser over 0,5 ha, strandenge på mindst 3 ha og heder på mindst 5 ha. Enhver form for ændring disse steder behøvede fremover amtsrådets tilladelse. Denne lovændring betød, at mange værdifulde lokaliteter er blevet bevaret. Men det har også vist sig, at loven ikke var tilstrækkelig. De mindre vandhuller under 500 m² forsvandt stadig, som følge af opfyldninger og dræning, og det kunne der ikke gøres noget ved. Så kan man indvende, at et lille vandhul ikke er lige så værdifuldt, som en større sø. Men det forholder sig sådan, at mange paddearter kun yngler i de små vandhuller, medens de har deres voksenliv i større søer. Desuden indgår de mange små vandhuller i et større netværk, som foruden at sikre arternes udbredelse også udgør et værdifuldt element i landskabet. Derfor er det vigtigt at passe på de små naturelementer, som måske hver især ikke synes af noget.

For at rette op på denne mangel vedtog Folketinget i 1991 naturbeskyttelsesloven. Her blev ud over vandløbene vandhuller ned til 100 m² samt moser og strandenge ned til 2.500 m² omfattet af loven. Men man har også måttet erkende, at andre naturtyper også er truet. Derfor medtog man i lovrevisionen, også ferske enge og overdrev på over 2.500 m².

I samme lovændring blev sten- og jorddiger også beskyttet og vandløbslovens bestemmelser om bræmmer langs vandløb blev ændret, så der nu skal være bræmmer på 2 meter, hverken mere

eller mindre, men det er en anden historie.

Begrundelsen for at lave en lov, der som naturbeskyttelsesloven, skal sikre nogle af de måske uanseelige dyr og planter, er at det i økologisk sammenhæng er meget vigtigt, at sikre dyre- og plantesamfund, der er så artsrige som muligt. Men også, at disse samfund har indbyrdes forbindelse. Mange dyr og planter har ikke mulighed for at kunne sprede sig over store afstande. Spredningsmulighederne er desuden stærkt afhængig af hvor tæt de forskellige naturelementer som enge, levende hegn, moser m. v. ligger ved hinanden.

Der kan også i mosen, søen eller på engen og overdrevet være arter, som er helt enestående. Det er forståeligt, at disse skal beskyttes. Men området ser måske ikke ud af noget særligt og den specielle art adskiller sig måske ikke fra de mere kendte. Selv om man som lodsejer har en god vilje til at bevare naturværdierne, kan man alligevel uforvarende gøre stor skade. Det er derfor rimeligt, at man ikke uden videre kan ændre på de naturtyper som er beskyttede, men skal have tilladelse til ændringerne hos amtskommunen. Her har man oplysninger om mange lokaliteter og deres naturmæssige værdi og herudfra kan det vurderes i hvilket omfang der skal tages hensyn. Men der er også dem, som ikke vil tage hensyn til deres omgivelser, men kun ser på egen vinding eller behagelighed. For at beskytte naturen mod »overlagt mord« er naturbeskyttelsesloven et udmærket redskab.

De fleste mennesker har et billede inden i deres hoved af hvordan den typiske mose eller det typiske overdrev ser ud. Problemet er bare i mange tilfælde helt præcist at afgøre, hvor det er mose og hvor det ikke er mose. Er det en dyrket mark, der støder op til en pilebevokset mose er grænsen klar nok, det er ved den sidste plovfure. Men hvor overdrevet går over i græsmarken, som går videre over i engen, kan det være svært at trække en tydelig grænse. Det, der bestemmer, hvad der er hvad er vegetationen. Til hver naturtype er tilknyttet arter, og ud fra disse kan det afgøres om et område er eng eller overdrev og dermed beskyttet eller om det er en ikke beskyttet græsmark. Disse oplysninger kan man få ved amtskommunen. Der vil også herfra ske en registrering af samtlige beskyttede arealer. Det vil i praksis være sjældent, at der ved registreringen vil blive trukket en linie på tværs af markerne. For at det skal være til at leve med for såvel ejer som myndighed, vil afgrænsningen af de beskyttede naturtyper ske i skel, hegnslinier eller andre steder, der er tydelige at erkende i landskabet.

Hvad der er en sø eller mose kan godt være helt anderledes end, hvad der er typisk. Det er f. eks. ret almindeligt at mindre lavvandede søer udtørres i sommerperioden. Derfor kan vandoverfladen ikke bruges til at definere udstrækningen af en sø. Afgrænsningen er ud over vandoverfladen også det nærmeste vegetationsbælte, hvor der findes arter, der er typiske ved søer, moser, vandløb o. s. v.

Adgangen til det åbne land

Offentlighedens øgede muligheder for færdsel er blevet omtalt meget efter lovrevisionen. Mange landmænd og skovbrugere har fået det indtryk, at nu må folk færdes overalt. Men reelt er der kun sket mindre udvidelser i retten til at færdes i det åbne land. Største ændring gives der mulighed for i private skove, hvor cykling og færdsel i øvrigt nu også er tilladt på mindre stier, samt at skovejeren ikke mere har mulighed for at lukke sin skov for offentligheden. Undtaget herfor er dog dage med jagt, træfældning m. m.

Færdsel på markveje og udyrkede arealer har alle dage været tilladt, hvis der ikke har været opsat skilt eller foretaget hegning. Dette er der ikke ændret ved. Langs vandløbene skal der nu være to meter brede, udyrkede bræmmer. Selv om disse ikke må dyrkes, er adgang hertil ikke tilladt, hverken fra land eller vand. Kun hvis vandløbet passerer et udyrket areal, hvor der er offentlig adgang, kan man tillade sig at gå ned til vandet.

Det danske landskab er derfor på mange måder stadig lukket land. Allemandsretten, som vi kender det fra Sverige, findes ikke i Danmark. Selv på steder, hvor der er offentlig adgang, er der restriktioner for hvor længe man må opholde sig der, eller

hvor tæt man må komme på beboelse. Cykling må kun ske på befæstede veje, mens ridning og løse hunde stort set er forbudt alle vegne. Hvor man må færdes og på hvilke betingelser, kan der læses mere om i hæftet »Naturen må gerne betrædes – men trød varsomt«. Dette kan fås hos amtskommunen eller på biblioteket.

Det danske landskab er som tidligere nævnt udsat for menneskelig påvirkning næsten overalt. Begrænsninger i folks adgang er derfor i mange tilfælde rimelig, ligesom det også er rimeligt, at brugerne også må underkaste sig begrænsninger i udnyttelsen af landskabet.

Med den udformning, som naturbeskyttelsesloven har fået, er der skabt betydelig bedre muligheder, for at sikre de naturværdier vi har i landskabet. Mange vil måske synes, at det at de skal søge om at udnytte deres egen jord er urimeligt. Men skal vi bevare den natur vi har og kunne give dens værdier videre til næste generation, er det vigtigt, at vi i udnyttelsen af landskabet ikke foretager indgreb, der kan forringe forholdene lang tid fremover. De fleste forstår at glæde sig over naturen, og de der har jord véd hvor vigtigt det er, at give naturen den nødvendige plads, for at sikre oplevelsen.

70 år

Den 24. november fylder Arne Højland 70 år.

Siden Vestsjællandskredsen blev oprettet i januar 1989 har Arne Højland været kredsens dynamiske og samlende formand. Ikke alene har der været mange velbesøgte arrangementer, men Arne Højland har også forstået at tage mange nye medlemmer til Slægtsgårdsforeningen.

Det var Arne Højland som tog initiativet til indsatsen på Fællesskuet i Roskilde. De tre sjællandske kredse og Lolland-Falster-kredsen havde i tre år en velbesøgt stand på dyrskuet, og al arbejde før og efter klarede Højland godt bistået af hustruen Inge Lise.

I mange år ejede Arne Højland Kornommegård i Gierslev ved Høng. Nu ejes den af datteren og svigersønnen, men Arne Højland driver fortsat jorden.

Arne Højland har i to valgperioder været medlem af Høng kommunalbestyrelse, og har bestridt talrige tillidshverv.

Fødselarens største opgave i det kommende år er, som vært ved årsmødet i Slagelse, at få tilrettelagt et interessant og underholdende program, hvilket nok skal blive resultatet.

Tillykke med dagen.

OGN

Jens og Anna Jensens Fond

udlåner penge til unge landmænds etablering af selvstændigt landbrug, både ved familiehandel og ved køb på det frie marked.

Ansøgninger kan fremsendes løbende og bliver behandlet på halvårige møder.

Fonden yder også legater til unge landmænd under uddannelse. Legat er enten på 5.000 kr. eller 10.000 kr. Legaterne skal primært anvendes til studierejser i udlandet.

Ansøgning kan fremsendes hvert år inden udgangen af april måned, og vil blive behandlet i maj/juni måned.

Henvendelse til: **Carl Martin Christensen, Kaaregaard, Badstrupvej 39, 5485 Skamby**

Landbrug og lommebog

Gårdejer Helge Christiansen, Bildsø fortæller om landmanden Anders Nielsen, der var praktisk landmand, med i såvel landboforeninger og andelsbevægelsen og ikke mindst – han udgav lommebog for landmænd

Anders Niensens lommebog for landmænd med billedet af plovmanden vækker minder hos ældre landmænd. Den udkom fra 1899 til 1976 på forskellige forlag, bl. a. Steen Hasselbalchs, Gyl-dendals og Andelsforlaget.

Lommebogen indeholdt alt hvad landmanden havde brug for året igennem: Hver måneds gøremål med henvisninger til tidligere årganges temaartikler. F. eks. 1930: Mælkens afkøling i vand. 1931: Dyrkning af lucerne, tuberkulose hos kvæg, svin og fjerkræ. 1932: Sprøjtning med bordeauxvæske, kalvesygdomme. 1933: Smitsom kastning. 1934: Tvangsakkord, frivillig akkord, betalingshenstand for landmænd. 1935: 120 sider kalender og oplysende stof + 130 sider dag- og kassebog med plads til noter, markplan, regnskab med tyende og meget mere. Bogen kostede dette år 2,75 kr.

Men hvem var den Anders Nielsen?

Fra 1908-09 og 1910-13 var der en landbrugsminister ved navn Anders Nielsen, men det var ikke ham!

Det var derimod den engang landskendte andelsmand Anders Nielsen, Svejstrup Østergård på Skanderborgegnen, der udgav lommebogen.

Han blev født 1859 på Jægergården, Ry ved Skanderborg, som søn af velstående gårdmandsfolk, men begge forældre døde, mens han var barn. Slægtninge tog sig af ham og sørgede for privatundervisning foruden landsbyskolen. Efter et højskoleophold begyndte han at læse ved landbohøjskolen, hvor han tog

Anders Nielsen, landbrugskandidat og praktisk landmand, organisationsmand og politiker samt udgiver af Lommebog for landmænd

landbrugseksamen som 20-årig. I tre år var han lærer ved Kari-se Højskole, og samtidig virkede han som mejerikonsulent.

Det var imidlertid det praktiske landbrug, der havde hans store interesse. I 1882 giftede han sig med Kirstine Pedersen fra Kragshjerggården ved Slagelse, og med støtte fra familien købte de den 79 tdr. land store Svejstrup Østergård på hans hjemegn. Hustruen var barnebarn af sognefoged Søren Pedersen, Havrebjerg, hvis dagbøger delvis er udgivet i 1983 af Karen Schousboe under titlen: »En fæstebondens liv«. Fra 1899 til 1911 ejede de også Kragshjerggården med 103 tdr. land. Der var i 1850'erne tilkøbt 40 tdr. land fra Fuglagergård i Øster Stillinge.

Det var imidlertid som organisationsleder og andelsmand, at Anders Nielsen blev landskendt. Allerede i 1885 blev han formand for Skanderborg Landboforening og senere for Foreningen af Jyske Landboforeninger. Han var med til at oprette og blev formand for Jysk Andels-Foderstofforretning 1898, og her efter voksede hans popularitet.

Han havde store evner som skribent, var bl. a. redaktør af Andelsbladet, men også som taler havde han sans for at videregive sin egen selvtillid til sine tilhørere. Han havde en kraftig stemme, og han forstod at overbevise sine tilhørere om sammenholdets styrke.

1899 var han med til at starte Andelsudvalget, og senere Dansk Andels-Gødningsforretning, De Danske Mejeriers Fællesindkøb og Maskinfabrik, Smørekseportforeningen med Lurmerket, Dansk Andels-Cementfabrik, Andelsbanken m. m.

Det var mange poster for een mand, og lejlighedsvis var der også problemer med hans dobbeltrolle som både landboforeningernes og andelsselskabernes leder. Da landbrugsrådet blev oprettet 1919 stod valget mellem Anders Nielsen og Thomas Madsen-Mygdal som ledende præsident. Valget faldt på Madsen-Mygdal, mens Anders Nielsen blev medlem af præsidiet.

Som Andelsbanken var et højdepunkt i hans karriere, blev den også hans skæbne. Da banken måtte lukke i 1925 blev han tvunget ud som formand, og i de følgende år trak han sig tilbage fra næsten alle tillidsposter.

Afviklingen af Andelsbanken blev dog til personlig oprejsning for ham, og da han døde i 1928 var han anerkendt som andelsbevægelsens mangeårige foregangsmand.

Efter hans død fortsatte hans enke Kirstine Nielsen udgivelsen af Anders Niensens lommebog for landmænd. Hun døde i 1941, men udgivelsen fortsatte som nævnt i indledningen til 1976.

Helge Christiansen, Bildsø

Litteratur:

Claus Bjørn i Dansk biografisk leksikon med litteraturhenvisninger.

Uddrag af Hennegårds og Fiilsøs historie

Af Carl P. Jensen, Vadgården, N. Nebel

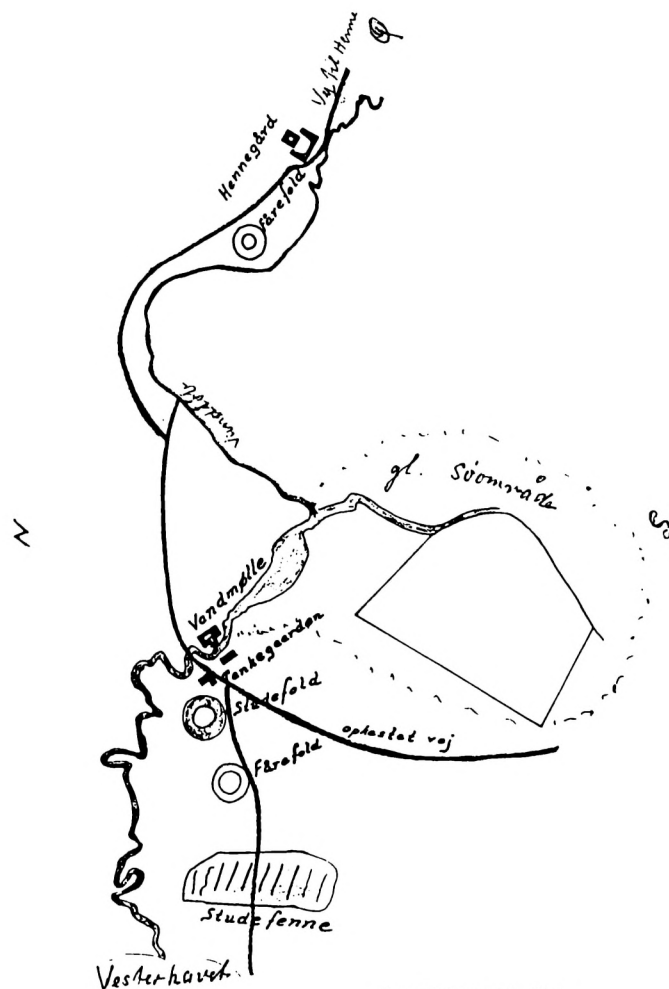
Fiilsø var engang Danmarks anden største sø, ca. 30 km² (Arresø 40,6 km²) med et rigt fiske- og fugleliv. Fra søen løb en å ud i Vesterhavet, der havde et ca. 7 m fald. Dette åløb blev helt fra middelalderen udnyttet til vandmølle drift.

Fiilsø fungerede som mølledam og Vesterhavet som bagdam. I 16.-17. århundrede havde »Hennemølle«, som den blev kaldt, ligefrem stordrift med 2 kværne, og havde et meget stort opland, nogle møllegæster havde op til 3 mil at køre, og den søgtes af ca. 214 gårde, med i alt ca. 5000 tdr. land, og der var ingen mølle nærmere end 2 mil.

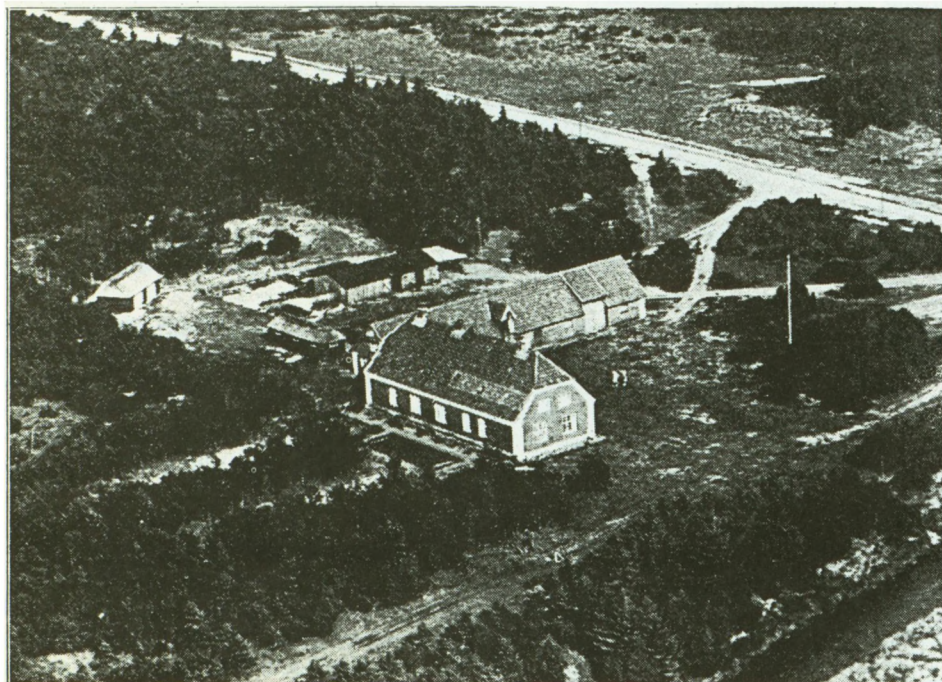
Da Dalgas besøgte møllen i 1830, udtalte han, at Hennemølle med rette ansås for at være den mest indbringende ejendom i Vester-Horne Herred. Det skal bemærkes, at der ved møllen var en stor ålefangst. Den hørte under Hennegård, så længe denne eksisterede som Herregård, det samme gjorde Fiilsø og Fiilsø Ø. Derfor er Henne sogns historie meget domineret af Fiilsø og Hennegård, derfor kan det være nødvendigt at fortælle lidt om denne gårds historie.

Henne er et meget gammelt vikinge- og høvdingesæde, og der er intet forkert i at antage, at den høj, der ligger på Hennegårds mark, der hedder »Ulfshøj«, rummer resterne af en mand af samme navn, som har boet på gården. Hennegård blev meget tidligt tilknyttet Ribe, som bispegård. Fra 1145 findes et dokument, udstedt på »Hennegård«, der indstiftede Ribe domskapitel. – Denne biskop, Elias hed han, deltog i slaget på Grathe Heide 1157. (Trekongertiden). En forgænger i embedet ved navn Thore, faldt ved Fodevig i Skåne, dengang var bisperne ikke alene kirkens mænd, men ofte endnu mere kongens.

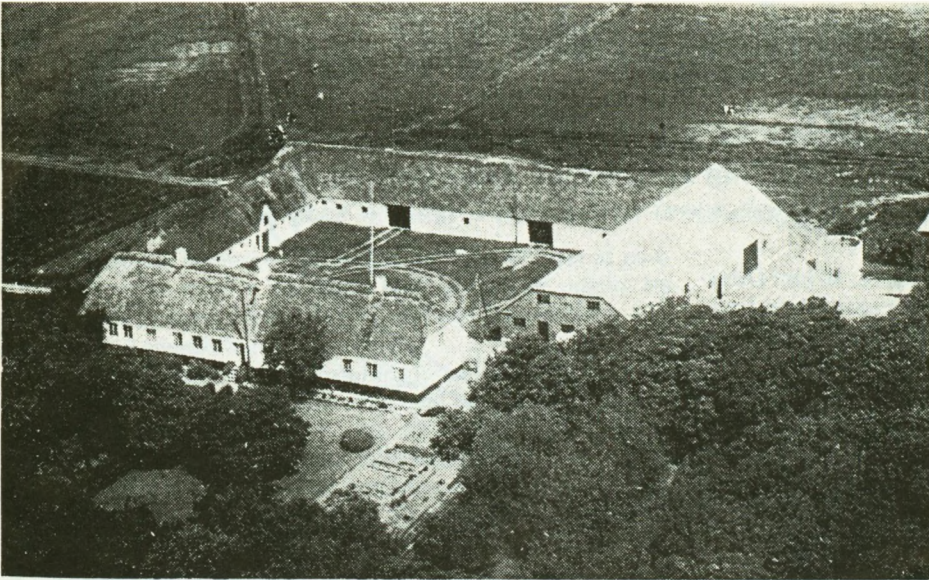
Naturligvis boede bispen ikke hele tiden på en ubekvem gammel borg, men i Ribe, under lidt mere komfortable forhold, derfor havde han givet den som len til adelige lensmænd til at styre Hennegård med gods og stranden, der strakte sig over en mil til begge sider. Den tid biskopperne havde strandlenene, skrev engang en lensmand i regnskabsrapporten, at Gud havde velsignet den magre gård med mange strandinger. Det var en periode under Christian den Anden, at ingen måtte bemægtige sig noget

Hennegård og vandmøllen
ca. år 1810

Henne Møllegård.
Nedlagt som vandmølle i 1848, da
Fiilsø skulle udtørres.
Fiilsø gods var tidligere henlagt
under denne gård.

*Hennegård o. 1960.
Den middelalderlige herregård blev udstykket i begyndelsen af 1800-tallet. Det er en slægtsgård. Nuværende ejer Henrik Nissens slægt købte Hennegård i 1866.
Hovedbygningen er opført i 1831. Til Hennegård hører nu 61 ha ager og 39 ha plantage, kær og mose.*

strandgods, før ejerforholdet var undersøgt, og man skulle hjælpe de skibbrudne med at komme i land og bjerge deres gods. Bispemænd skrev til kongen, at den ordre var en »ublu befaling«. Christian den Anden skrev spydigt tilbage, om bispemænd ikke kendte det femte bud.

I den følgende tid var der flere adelige lensherrer – nogle der også nævnes i historien.

Efter grevens fejde, og særlig efter 1536 fik Christian den Tredie gennemført den bestemmelse, at alle biskoppens slotte, gårde og jordegods »til evig tid« lægges under kronen »til kongens og folkets bedste«. Hermed blev Hennegård kronegods ligesom mange andre gårde.

Kong Chr. III forlænte gården ud til Oluf Stavenskov og Palles Bang, – der gik sammen om køb af gården af kronen. Og deres efterkommere havde gården i flere generationer.

Der var flere adelige og borgerlige ejere i den følgende tid. Den sidste herremand på »Hennegård« var kammerråd Kristian Stockholm, der også var præsteuddannet, han døde i 1803, kun 48 år gammel. Han var den første, der alvorligt begyndte at arbejde med en plan for sænkning af søens vandstand.

Ovennævnte Stockholm var den, der gennemførte de store landboreformer af 1787 på Hennegård. Han udskilte bøndergodset til selveje, men beholdt en meget stor hovedparcel – arealmæssigt – med store omkringliggende hede- og engstrækninger, navnlig mod vest med de store strandrettigheder.

Straks efter hans død stillede gården til salg, og blev delt i 56 dele, solgt særskilt – derved blev der kun 5 tdr. hartkorn tilbage plus ovennævnte hede og strand. Man handlede også med Guds huse dengang, idet kirken med tiende blev solgt for 6000 rdl. Kirken købtes 1829 af staten tilbage med strandenet. Kirken solgtes af staten i 1862 til den stedlige menighed for 3500 rdl.

Næste ejer var købmand A. C. Rauhe, Varde, der i 1868 solgte til Kr. Nissen fra Kryld, hvis efterkommere nu igennem flere generationer stadig har gården. Store hedearealer ved Henne Strand er i nyere tid fredet. – Så må vi tilbage til Fiilsø igen.

I 1848 blev forsøgt at danne et lodsejeraktieselskab, sammen med søjerne. Denne blev foreslået og udarbejdet af en landvæsenkommission. Alle aktionærer skulle være fælles om udgifterne ved afvandingen, og indtægter efter arbejdets udførelse, i forhold til deres aktier.

Dette påtænkte A/S blev aldrig til noget, da lodsejerbønderne var betænkelige ved at købe aktier, og ved at skulle deltage i for dem, uoverskuelige udgifter. De ville heller ikke være med til vedligeholdelsen og driften af en påtænkt kanal rundt om søen, der eventuelt kunne bruges til overrisling af de 300 alen, de skulle have ud for deres egne lodder, ved samme overenskomst. Det blev altså Knudsen fra Trøjborg og Tranberg fra Lønborggård, der som søjere alene kom til at stå for hele afvandingsprojektet for egen regning og risiko.

Tranberg og Knudsen købte »Hennemølle« i 1848, denne lå som en privilegeret dæmning for søen og var nøglepunktet til sænkning af vandstanden i denne, der var 5,3 m på grund af sænkning af møllen, efter brand i 1818.

Hennemølle måtte selvfølgelig nedlægges for mulighed for afvanding af søen. Det blev den også, men de nye ejere prøvede at redde stumperne af møllen ved at etablere den påny i nærheden af Søvigsgård i Outrup sogn, den nedlægges i 1880 på grund af for få kunder, og for lidt vand, og det var så enden på Vester Herreds mest indbringende forretning.

Ved at sluserne forsvandt sammen med møllen, fik vandet fart på i et frit afløb til havet gennem et udrettet åløb.

Søen afvandedes ret hurtigt, helt ned til 2,2 m o. h., og store flader kom til syne, og der begyndte at blive lidt sandflugt. – Derved blev Knudsen betænkelig ved foretagendet, og trak sig ud af samarbejdet med Tranberg, der nu blev ene om det. Hans arvinger efter 1884 fortsatte med Hedeselskabets hjælp, yderligere udvidelser af afvandingen med kanaler og pumper, så arealet ligger i dag 1,25 m under havets overflade. Der blev efterhånden store engstrækninger, som inddeltes i parceller, der bortaktioneredes hvert år, gennem mange år og skabte derved et stort broget interessant folkeliv om sommeren, som gamle folk i dag mindes med glæde, skønt arbejdet var hårdt.

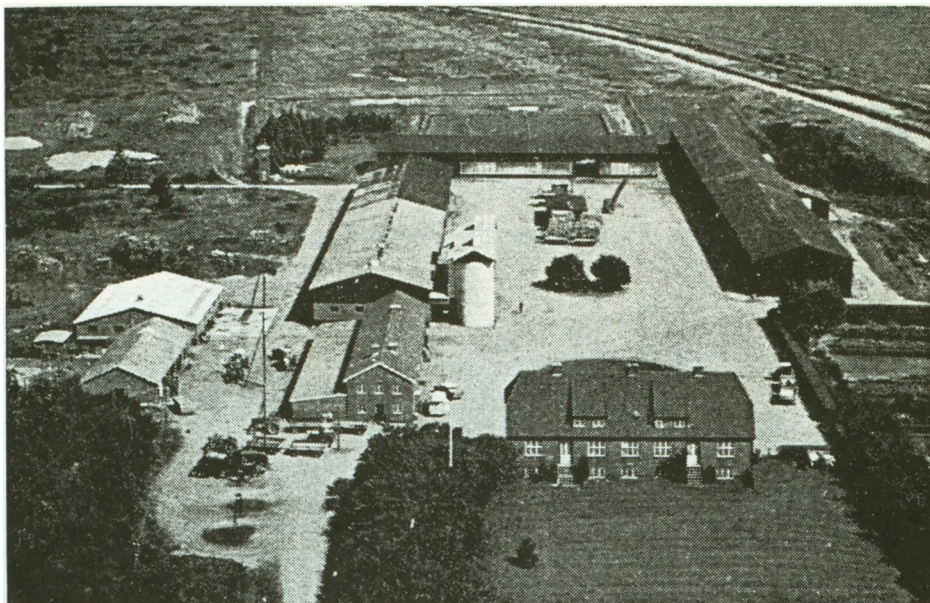
Roltsø, der var mere privatejet af lodsejerne gik senere i samarbejde med Fiilsøkonstiet og yderligere afvanding for dele af området.

I dag er der et stort og moderne landbrug, der hedder Fiilsø Avlsgård, med ca. 2300 tdr. land udtørret søområde. Til gården hører desuden den gamle »Vandmøllegårds« jorder, der mest ligger hen som fredet hede, plantage og klitområder, der strækker sig helt ud til stranden. Fiilsø er i dag et A/S, med ialt 56 aktionærer, slægtninge af familien Tranberg »Lønborggård«. Godsejer P. S. Olufsen, Struer er formand, det er forøvrigt samme familie, der startede og stadig ejer den store koncern Bang og Olufsen.

Af søen er der i dag kun ca. 300 tdr. land tilbage, men naturbevaringsmyndighederne har plan om at udvide søen med 100 tdr. land og hæve vandstanden med 35 cm, fordi man er bange for at søen ellers skal fordampe helt væk. Denne plan bliver nok til noget, men så vil der blive et stort arbejde med at forstærke digerene til det afvandede område, der ligger 1,25 m under havets overflade.

Ved samtale med inspektør Skov har jeg fået lov til kort at beskrive den seneste historie og det nuværende landbrug.

I 1929 bygges den første lade ved avlsgården, der var jo selvfølgelig hestestald og folkeværelser, den gang man kørte med heste. Jorden blev noget senere tjenlig til forårsarbejdet end i det omkringliggende Henne sogn, som følge deraf også en lidt

*Fiilsø har mange bygninger.
Avlsgårdens kerne er opført i årene
1929-1941.*

senere høst, så da mange bønder i sognet var færdig med deres egen høst, lod de sig engagere i arbejdet med indkørsel af korn på Fiilsø, der på den måde klarede spidsbelastningen i de travleste høstdage, og bønderne tjente en god skilling. I 1941 bygges hovedbygning. I 1950 bygges Nordeuropas største lade - 130 m lang, 20 m bred og 16 m høj - den brændte i 1953 og blev ikke genopført; i stedet byggedes store kornsiloer.

Under det udtørrede område er ca. 17 m dynd, der er drænet flere gange, fordi jorden sank sammen, og derved kom drænene op mod overfladen, og der måtte drænes om igen.

I dag er der 5 pumpestationer fra 19 kanaler, 75 km åbne grøfter og 800 km dræn. 42 km privat vej, så det er jo et helt lille sogn for sig. Endvidere er der udlejet en grund i den østlige del af søområdet, hvor der er bygget en stor svinefarm til 560 søer. Det er et internationalt firma der forædler grise, der sælges til avlscentre.

Gyllen aftages af avlsgården. Farmen er også anbragt der på det enlige område, for at undgå smitsomme svinesygdomme.

Afgrøderne i 1992

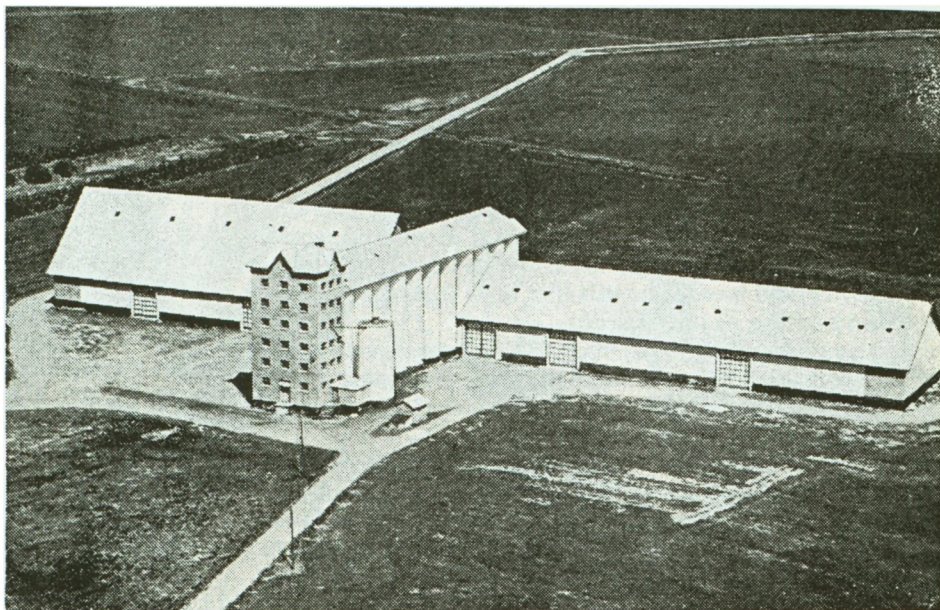
Vårbyg	ca.	580 ha
Vinterhvede		200 ha
Vinterrug		85 ha
Vinterraps		50 ha
Alm. rapgræs (frø)		105 ha
Læggekartofler		175 ha
Varigt græs		30 ha
Vårraps		75 ha
Ialt ca.		1300 ha

Det varige græsareal benyttes meget af store flokke af vildgæs. Fiilsøs jagtområde har altid været meget eftertragtet, og er det stadig og derfor udlejet.

Arealerne er et af landets mest overdådige vildtmæssigt og artsmæssigt på et så begrænset område.

Mange dyrearter fra de store omkringliggende skovarealer søger ud på Fiilsøs jorder, hvor der i forvejen er i tusindvis af fugle i næsten alle arter, men mest gåse-, ande- og vadefugle. Der fanges også stadigvæk en del ål i kanalerne.

C. P. J.

*I 1950 opførtes en stor silobygning,
der brændte 3 år senere, hvorefter det
nye anlæg blev bygget.*

»Gammeldags Havebrug« på Frilandsmuseet

Af overgartner Thorkel Bejer, Frilandsmuseet

På Frilandsmuseet i Sorgenfri er der mere end 40 bygninger og gårde. Bygningerne og gårdene fra landets tidligere og nuværende egne er kernen i museet, og de er så vidt muligt grupperet således, at man kan bevæge sig gennem forskellige, karakteristiske egne: »Den fynske Landsby«, det sydlige Sverige, Slesvig, Jylland etc. Egnspræget understøttes bevidst landskabeligt med beplantning, så nogle egne er tætte og lukkede (Fyn) og andre åbne (Vest-Jylland, Slesvig). Der er endda anlagt kunstige klitter og lynghede. Alle museets vandløb, mølledamme og branddamme får deres vand tilført fra den nærliggende Mølleå.

Der er haver til næsten 20 af museets gårde og huse. Haverne indgår i helheden som endnu et middel til at understrege landsdelenes særpræg. Fra de nøjsomme haver ved Kølvrå og Vemb i Nordvest-Jylland med kål og kartofler til de frodige fynske haver med blomster og humlegårde.

Et karakteristisk træk ved mange af Frilandsmuseets haver er de mange gamle nytteplanter. Både gamle grøntsager (Have-syre, Marietidsel, Korbendikt) og lægeplanter (f. eks. Balsam, Ambra, Hjertespond).

I mange tilfælde er haven til en gård anlagt, så den svarer til og dermed understøtter den byggestil og -tid, som gården repræsenterer. Nogle gange har man udfra omfattende studier konstrueret en »typisk« have, andre gange har man haft nogle få spor at bygge videre fra (Pebringe), eller lokale og stedkendte har kunnet huske detaljer fra en tidligere have (True). Endelig

Haven til gården fra Pebringe, oktober 1990: Situationen før projektets start med meterhøjt ukrudt, forvoksede buksbom og overgroning fra nabobevoxsninger.

er der de »nye« haver på museet, fra de seneste genopførsler, hvor man har kunnet opmåle haven på oprindelsesstedet og endda i et vist omfang flytte planter fra hjemstedet til museet (Den fynske Vandmølle).

Siden museet i 50'erne havde mandskab til også at indsamle, så og indplante egnskarakteristisk vild flora på de rigtige steder foruden at anlægge og vedligeholde haverne, har man oplevet en gradvis nedgang i ressourcerne til vedligeholdelse, så en del haver efterhånden forfaldt og groede til.

Det var utilfredsstillende og i strid med museets idé. Den gartneriske vedligeholdelsesindsats er nu bedre organiseret, og der arbejdes på igen at genskabe og pleje de detaljer i haverne, der gør dem interessante og troværdige.

Projektets optakt

Da Kulturfonden blev etableret i 1990 udarbejdede Nationalmuseet et projekt, der kunne modtage støtte fra Kulturfonden. Idéen var at få nogle af de tilgroede haver renoveret med ekstraordinær arbejdskraft leveret af lokale frivillige.

Haven til gården fra Pebringe, september 1992: En ugentlig tur med hakken får ukrudtet ned med nakken.

Kulturfonden gav altså muligheden for at gennemføre haverevoeringen på en ny, spændende måde.

Alternativet til projekt »Gammeldags Havebrug« ville enten være fuldstændig opgivelse af de berørte haver, hvilket museets faglige ledelse selvfølgelig ville gøre alt for at hindre, eller at man søgte private midler til at betale et anlægsgartnerfirma til at udføre opgaven.

Nu blev der skabt et samarbejde med Lyngby-Taarbæk Aftenskole, Ældrerådet i Lyngby-Taarbæk kommune, Havebrugshistorisk Selskab og en lokal kolonihaveforening. Annoncering i den lokale avis gav 37 interesserede, mest pensionister. Dermed var grundlaget skabt til et utraditionelt, perspektivrigt samarbejde mellem museet og dets brugere.

Kulturfonden støttede projektet med 350.000 kr., først og fremmest til aflønning af en gartneruddannet, daglig projektleder i to sæsoner, 1991 og 1992.

Udrustet med baggrundsviden fra en foredragsrække i foråret med 8 emner som f. eks.: Introduktion til Frilandsmuseet og Nationalmuseet, havernes stilhistorie, plantefysiologi, historiske haveplanter etc. var man forsynet med en vis teoretisk ballast til at gå i gang med virkeligheden i april 1991.

Rydning

Enkelte kulturplanter havde klaret sig (Buksbom, Sæbeurt, Lammeøre), men mange var væk og afløst af hårdføre arter fra den omgivende flora (Snerle, Skvalderkål, Brombær, Snebær). Begyndelsen var et kæmpe oprydningsarbejde.

Bunker af haveaffald skulle køres væk – på trillebør! – til den fjerne ende af Frilandsmuseet. I projekt »Gammeldags Havebrug« bruger vi nemlig ikke maskiner af nogen art. Vi bruger tid og håndkraft. Men det tager lang tid at forvandle en næsten 3 m høj tjørnehæk til en 1,5 m høj tjørnehæk (Gården fra Bornholm),

*Marietidsel (*Silybum marianum*) blev omkring 1770 dyrket i midtsjællandske bønderhaver som middel mod sidesting.*

Trefod, skraldetalje, spade, sav og økse – og en masse håndkraft – fik roden op.

når hækken er 120 m lang og ligger 1 km fra affaldspladsen, hvortil grenene skal. Men det er gjort, og projektdeltagerne har virkelig ydet en stor indsats.

En fordel ved at rydningen blev udført manuelt var, at det var muligt at redde en hel del af de overlevende haveplanter, især stauder (Ridderspore, Bonderose, Bjørnerod, Balsam), som hører mere til på stedet end nyindkøbte planter. F. eks. har vi den glæde at opleve Marietidsel (*Silybum marianum*), en gammel kulturplante i Truegårdens have, der spontant skyder frem, hvor jordbehandlingen ikke har været alt for intens.

Genopbygning

I de fleste af projekthaverne stod et afpillet, men brugbart skelet tilbage efter rydningen. Især af lave buksbomhække, men også af frugtbuske og -træer.

Men alle bede skulle retableres spadestik for spadestik og ukrudt så vidt muligt sorteres fra. Projektet fik i 1991 foræret en mængde af de manglende stauder, som efterhånden kunne indplantes.

Nogle af haverne var og er hårdt trængt af nabobevoksnings skygge. En del hegn er skåret ned, hvilket har givet tiltrængt lys og luft, men stadig døjer en enkelt have (Nr. Sejerslev) med nærtstående poplers skygge og lange rødder. Popler ligger uden for projektdeltageres kapacitet, men vi har givet os i kast med en velvoksen ask på gården fra Vemb. Det tog en halv time at fælde træet med to mand og en skørsav, men roden sidder stadig fast efter godt 12 timers gravearbejde.

Vedligeholdelse

Efter 1. sæsons indsats var de fleste haver genskabt. Bede og gange havde næsten alle fået en behandling. Men meget rod ukrudt (Skvalderkål, Kvikgræs) stod stadig på spring.

Det har været opløftende at se, hvor meget en ugentlig tur med hakkejernet har gjort det af med ukrudtet. Der er ikke brugt en dråbe herbicid i projekthaverne!

Haverne er i begge sæsoner blevet tilsået med grøntsager. Dels almindelige grøntsager, dels gammeldags som Aspargesært, Kommen og Hirse. Men sidste år blev der sået sent, i år fik vi tørke, så selv om der er en del grønne fingre med i projektet, er det ikke hér, det store udbytte af projektet skal findes.

Udbyttet

For projektdeltagerne er der mange bevæggrunde til at være med: God meningsfyldt motion, at bruge sin krop, aktiv fritid. Interesse i Frilandsmuseet, bor tæt ved og bruger det som re-

kreativt område. Interesse i havebrug, interesse i gamle haver, planter og dyrkningsformer.

Selv om det er tilfredsstillende for deltagerne at præstere et meget synligt resultat, tror jeg, udbyttets essens er *samværet*. Dels rutinen med en ugentlig arbejdsdag, dels selve det at samarbejde. Begge dele fører til gode bekendtskaber, så pyt med at gulerødderne blev latterligt små igen i år.

For museet er der nogle vigtige sidegevinster foruden de reoverede haver: På hverdage i sæsonen er der én have, hvor en gruppe mennesker energisk rumsterer med hakker og river,

Græskar giver et synligt udbytte, men samværet og et levende museum er de vigtigste udbytter.

snakker og griner. Kort sagt: Der kommer liv i museet. Vi har flere gange oplevet, at børn, ved synet af de arbejdende projektdeltagere, spontant udbrøder: »Der bor nogen!« På lidt længere sigt har museet fået nogle gode brugere, der inviterer familier og venner med for at vise projekthaverne frem. Det er i hvert fald sikkert, at der bliver holdt øje med haverne fremover.

Endelig har museet fået nogle venner, enten direkte ved medlemskab i »Frilandsmuseets Venner« eller blot uorganiserede, som særligt interesserede i museets aktiviteter.

En enkelt begrænsende faktor i projekt »Gammeldags Havebrug« vil jeg dog nævne. Det er de meget fastlåste haveplaner, der arbejdes efter. Der er gode videnskabelige, museumsfaglige grunde til, at haverne ser ud netop som de gør, men i det praktiske arbejde levner det ingen plads til eksperimenter eller forandringer. Haverne skal holdes som statiske elementer, som museumsgenstande, hvilket for mig at se er i modstrid med havers natur, som netop er forandring og dynamik i takt med bru-

gernes ændrede behov. Men det hører til de særlige vilkår på et museum.

Et perspektiv

Måske kender læseren til en gammel have »på landet«, en landbohave, hvor der stadig er en tidsmæssig og stilmæssig sammenhæng mellem bygninger og haveanlæg, hvor der indgår karakteristiske elementer som havegange, lysthuse (af løv), gamle træer, staudebede etc. Måske er haven forfalden eller tilgroet. Sådanne haver kan være bevaringsværdige. Ikke at de skal freddes, men at de med kyndig pleje kan blive fine eksempler på have-tradition.

En plejeindsats kan leveres enten som kommunalt beskæftigelsesprojekt eller – som på Frilandsmuseet – af frivillige. Mon ikke det mange steder vil være muligt at finde 5-10 frivillige, der en gang om ugen vil rykke ud med spade, hakke og saks? Samværet om sådanne mindre projekter vil have betydning langt uden for hækkene.

Thorkel Bejer

NYT fra kredsene Sjælland-Syd

Sønderjylland-Syd

Den 16. juni afholdt foreningen en aftenur til den gamle historiske Tørring mølle. Vejret var strålende, men deltagelsen kunne godt have været større.

Fhv. kreditforeningsinspektør Jørgen Fallesen viste rundt og fortalte om stedet og omgivelserne. Man besøgte resterne af det gamle voldsted med tilhørende borg, der i Valdemar Atterdags tid under Lembækkerne var Danmarks stærkeste fæstning og på den tid faktisk uindtagelig.

Desuden besøgte man også de mange gamle herskabsvogne og andre vogne og slæder, som Haderslev museum har depot for på stedet. Aftenkaffen fik man på Hammelev forsamlingshus, hvor Fallesen yderligere uddybede stedets og egnens historie. Alt i alt en udmærket aften.

Torp Friis Møller

Fynskredsen

Lørdag den 7. november 1992 kl. 14.30 afholder kredsens møde med efterfølgende generalforsamling i Ryslinge Forsamlingshus, Råbjergvej 16.

Mødet begynder med et foredrag om danske herregårde, belyst med eksempler fra Fyn. Det er Slægtsgårdsforeningens redaktør som fortæller.

Derefter følger kaffen og en sædvanligvis kort generalforsamling. Eftermiddagen slutter med at Ole G. Nielsen fortæller om »Hvem der opfandt den dybe tallerken«. Et kulturhistorisk strejftog i vore spise- og drikkevaner.

Vestsjællandskredsen

Efterårsturen den 11. september gik til Sjællands Odde. Her besøgte man først Odden Fiskerøgeri og så Artilleriskolen på Griben (spidsen af Odde), hvor søværnet uddanner sine specialister.

Naturen er enestående og rundvisningen var interessant.

Derefter kørte de mange deltagere forbi gården Borrevang og rundt om den genskabte Højby Sø til Højby kirke, hvor pastor emer. A. D. Kock fortalte om kirken og kalkmalerierne.

Turen sluttede i restauranten på Annebergsamlingen, hvor der først var middag og derefter foredrag om Højby Sø ved skovrider Arne Jørgensen.

Arne Højland

Sjælland-Syd

Kredsen har i dette efterår genoptaget en god, gammel skik med teaterbesøg. Det er blevet til »Den kyske Levemand« på Amagerscenen den 8. november.

På hjemvejen kører man ind på Greve Strandpavillion og får en let servering.

Lolland-Falsterkredsen

Den 9. september besøgte kredsens Skåne. Knud H. Markersen havde tilrettelagt turen, der først gik til stutriet i Blommerød, derefter til hjemsløjdudstillingen i Øster Sallerup. Der var besøg på slægtsgården »Toften« ved Østreby og endelig besøgte man herregården Skarhult ved Esløv. Det er et af Skånes bedst bevarede herresæder, hvor fru Lykke von Schwerin tog imod og viste rundt på slottet.

Bornholmskredsen

Sommerudflugten gik i år til de fredede områder ved St. Munkegård ved Hammershusområdet.

Gårdejer Bent Frigaard viste rundt i det naturskønne område, hvor vi bl. a. så et lille areal, som der ikke havde nogen form for pasning af i en længere årrække, endvidere så små områder, som blev fulgt af forskellige botanikere, der registrerer ændringerne i floraen.

Bent Frigaard fortalte også meget historie fra området, og fremviste forskellige ting, som var fundet på hans egen gård – Brogaard, der grænser op til de fredede arealer.

Poul Ancher Hansen

Slægtsgårdsfolk på Bornholm

Høstrejsen – 19.-23. september – til Østersøens perle fik det allerbedste forløb med besøg alle de kendte steder, endog på Ert-holmene.

Slægtsgårdsforeningsmedlemmer både fra Jylland, Fyn, Sjælland og Lolland deltog og turen var begunstiget af det skønneste efterårsvejr.

Østerlars kirke, Landbrugsmuseet Melstedgård, Hammershus, Michael Andersens Keramikfabrik m. m. blev besøgt nøje og Hotel Klinkeby var et meget tilfredsstillende opholdssted. Alt i alt forløb turen så den opfordrer til gentagelse.

J. P. P.

Kingo's Koklage

Det er i år 358 år siden Thomas Kingo blev født, og selvom han er bedst kendt som salmedigteren, der var biskop i Odense, så har han også tilknytning til det sjællandske.

Kingo blev født den 15. december 1634 i Slangerup. Efter embedseksamen i 1658 blev han først huslærer hos forvalteren på Frederiksborg Slot, men allerede samme år kom han til Vedbygård, hvor han skulle undervise Lene Ruds børn sammen med godsinspektør Karsten Aktes.

Lene Rud, hvis slægt havde ejet Vedbygård siden 1429, var gift med Jørgen Grubbe, og med ham havde hun 15 børn. Karsten Aktes var både godsinspektør for Lene Rud på Vedbygård og forpagter af kronens gods på Sæbygård.

Efter tre år som huslærer blev Kingo kapellan for Peder Worm, sognepræsten i Kirke Helsing. Kingo fik i 1668 embedet som sognepræst i Slangerup og Ulse, men havde stadig kontakt med Kirke Helsing, for da Peder Worm døde i 1669, giftede Kingo sig med enken – Sille Lambertsdatter Balkenborg. Ægteskabet blev kort, hun døde allerede året efter og Kingo holdt stand som enkemand et år før han giftede sig med den 16 år ældre Johanne Lauritsdatter Lund. Hun døde i 1694 og Kingo blev senere samme år viet til Birgitte Balslev, hvis hjem – herregården Fraudegård, han købte i 1697.

Fra 1677 til sin død i 1703 var Kingo biskop over Fyns stift, som foruden Fyn også omfattede Lolland og Falster.

Kingo har skrevet meget andet end de velkendte salmer som: »Nu rinder solen op i østerlide« og »Far verden, farvel«. Han begyndte med nogle friske ungdomsdigte og hyrdeviser, fortsatte med hyldestdigte til konger og embedsmænd og endte med salmerne.

Som digter tilhørte Kingo den danske barok, og teologisk stod han på gammel luthersk grund. Kingo var blandt de første der gennemførte en digtning på dansk, som kunne måle sig med udlandet.

I Kingos salmer ses hans fromhedstype, der både omfatter den kirkelige livsfornægtelse og den kristelige livsbekræftelse.

I Kingos samlede produktion er et bind med titlen »Ungdomsdigte fra Løve Herred.« Her finder vi en helt anden Kingo end ham, vi kender fra salmebogen.

Et af de morsommeste digte fra Kingos hånd i hans tid i Løve Herred er »Sæbygårds Koklage«.

Det er gravskriften over »den hornmægtige og klovagtbare tyrgilding, som forleden dag, den 22. august 1665 hastigt blev henrykt«. Anledningen er den meget lokale, at en kastreret tyr drukner i en fiskedam ved Sæbygård. Det var en privat spøg bestemt for vennekredsen omkring Karsten Aktes. Sæbygårds Koklage er en parodi på de gravskrifter og sørgedigte, som var så almindelige i tiden, og som Kingo senere blev berømt for. Det har vist aldrig været meningen at dette digt skulle indgå i den klassiske litteratur, men det er meget fornøjeligt. Først opremses dyrets herkomst og natur, derefter kommer køernes klage

Thomas Kingo.

Den luthersk-ortodokse biskop kunne andet end skrive salmer. Læs hans bind »Ungdomsdigte fra Løve Herred«.

Kingo havde altid fuldskæg. Ifølge traditionen skulle han, mens han var huslærer på Vedbygård, have forsøgt at forhindre en svensk soldat i at stjele en hest. Svenskeren skød på Kingo, der fik vansiret overlæben, og derfor gemte han sig bag fuldskægget.

Regler for Slægtsgårdsdiplom

På Dansk Slægtsgårdsforenings hovedbestyrelsesmøde i København 26. februar 1991 blev vedtaget følgende regler for udstedelse af slægtsgårdsdiplomer:

En forudsætning for at der kan udfærdiges slægtsgårdsdiplom er:

- at gårdens ejere er medlemmer af Dansk Slægtsgårdsforening
- at gården har været i slægtens besiddelse i mindst 3 generationer eller i 100 år

Slægtsgårdsdiplom udstedes efter følgende regler:

- der opføres kun besiddere af gården, som enten er direkte forfædre/formødre til den nuværende ejer eller som har forfædre/formødre tilfælles med den nuværende ejer (som f. eks. ved et ejerskifte til en brodersøn eller lignende)
- alle slægtsforhold på diplom skal kunne bevises
- plejebørn/adoptivbørn, der er opvokset på gården, kan godkendes som slægtsarvinger, hvis deres status kan bevises
- enker og enkemænd, som har giftet sig ind på gården, har ingen slægtsmæssig forbindelse til den foregående slægt, og kan derfor ikke føre den foregående slægt videre
- hvis en slægt i nogle generationer har været væk fra gården og på et tidspunkt kommer tilbage, kan både de tidligere og de senere generationer opføres på diplom, men den mellemliggende »fremmede« opføres ikke.

Slægtsgårdsarkivets priser

Folketællingsundersøgelse	kr. 60
Slægtsgårdsdiplom	kr. 150
Undersøgelse til diplom - efter aftale ...	vejl. kr. 400
Gårdhistorisk undersøgelse - efter aftale ...	kr. 6000

over den afdøde, samt hvorfor han valgte at drukne sig i karpedammen frem for at blive solgt og slagtet. Digtet – der er på 28 sider, slutter sådan:

»O i Fæ-hyrder i vor egn
Ach! Kommer at oprætte
En Graffskrift til et æuigt tegn
Her hoes hans graff at sætte.

GRAFFSKRIFFT.

Her ligger Tiur til Sæbygaard
Imod ennhuers indbilding
Som gjorde Kalfue mange aar
Og døde dog en Gilding.«

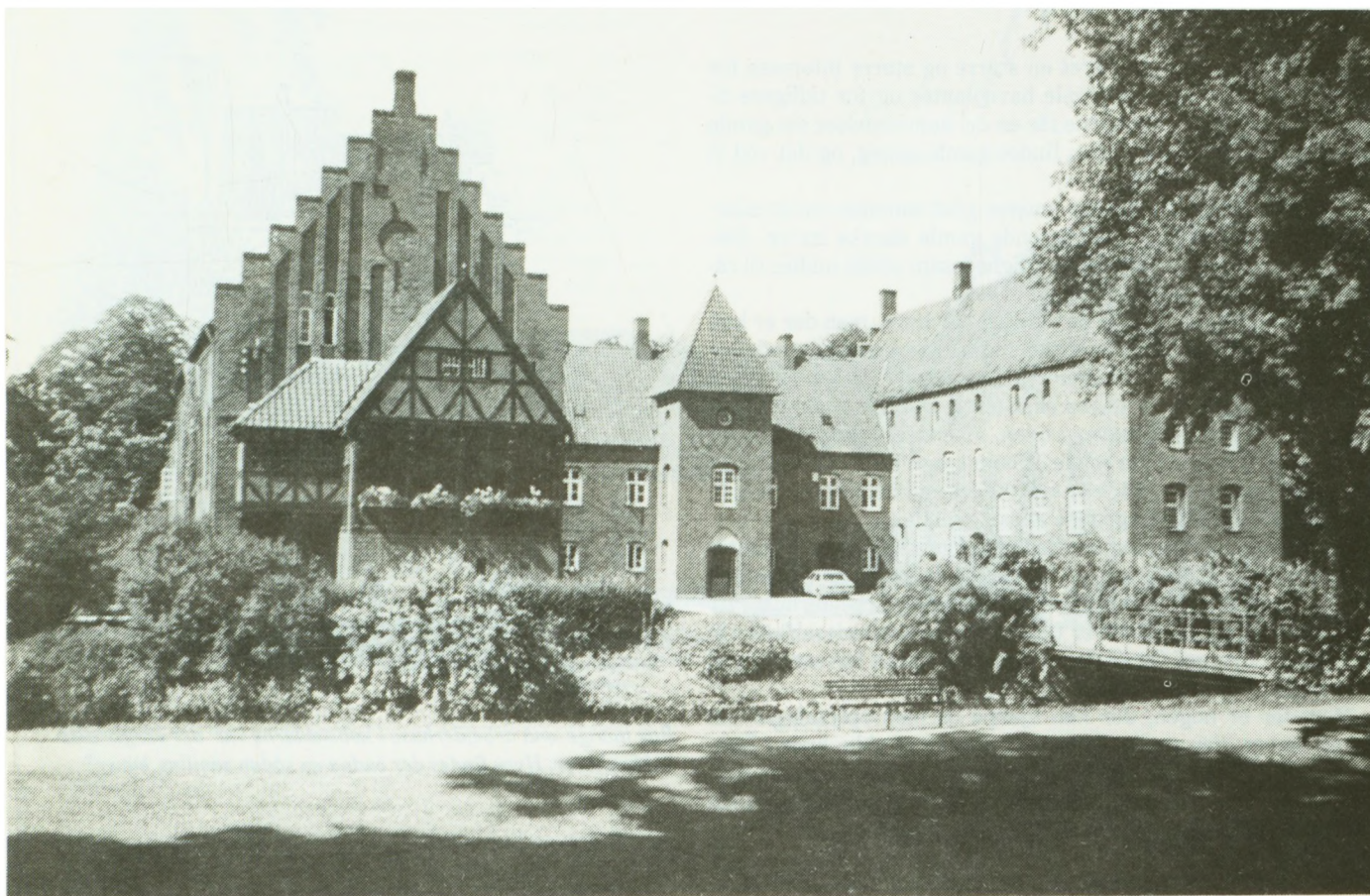
FINIS

Vedbygård.

Det er sjældent, en adelsslægts navn knyttes til et bynavn, men det er tilfældet med Ruds Vedby. Fra 1429 til 1738 tilhørte Vedbygård slægten Rud. Senere overgik den til slægten Barner, der gav den navnet Barnersborg, men det slog ikke an.

Vedbygårds hovedbygning er væsentligst fra 1500-tallet, men står i dag som et hårdt restaureret anlæg fra professor Storcks hånd. Han var fætter til herregårdens ejer – Charlotte Madsen f. Storck. Hun var gift med den teologiske professor, senere biskop Peter Madsen, og efter hendes død overgik Vedbygård til Diakonissestiftelsen.

Mens Lene Rud ejede Vedbygård var Thomas Kingo huslærer for hendes mange børn og tilmed også for forvalter Karsten Aktes børn. Akte boede på Sæbygård, og her kom Kingo ofte. Men af Sæbygård er der intet tilbage fra Kingos tid, mens Vedbygård ligner sig selv.

Velkommen til nye medlemmer:

Gårdejere Britta og
Flemming Koføed
»Kratlund«
Pederskervej 23
3720 Åkirkeby

Gårdejere Lis og
Gunnar Høegh-Andersen
»Luenggaard«
Sønder Kirkebyvej 7, Sønder Kirkeby
4800 Nykøbing F

Gårdejere Elisabeth og
Hans Ole Hansen
Saltoftevej 27, Thorø Huse
5610 Assens

Gårdejere Hanne og
Jørgen Helms
»Puge Mølle«
Barløsevej 2, Salbrovad
5610 Assens

Gårdejere Ninna og
Anker Juul Sørensen
»Ellegaard«
Aagade 19
7000 Fredericia

Gårdejere Margretha og
Hans Lydixsen Kisendal
»Lydixsens-minde«
Løjtvej 8
6560 Sommersted

Gårdejere Ida og Anders Thomsen
»St. Hejbøl«
St. Hejbølvej 2
6870 Ølgod

Gårdejere Hanne og
Børge Hvidegaard
»Gl. Hvidegaard«
Hvidegårdsager 5
9800 Hjørring

»Jeg ved hvor der findes en have så skøn«

- eller gør jeg?

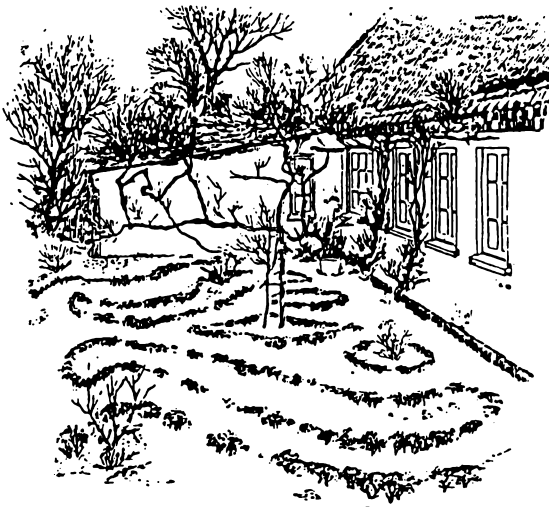
I de seneste år har der været en større og større interesse for ældre havers anlæg, for gamle haveplanter og for tidligere tiders havedyrkning. Museerne får en del henvendelser om gamle haver, og om hvor der endnu findes gamle anlæg, og det ved vi endnu ikke nok om.

Derfor er en række danske museer gået sammen om at udarbejde en oversigt over eksisterende gamle danske haver. Statens Museumsnævn har af sin rådighedssum stillet midler til rådighed for undersøgelsen.

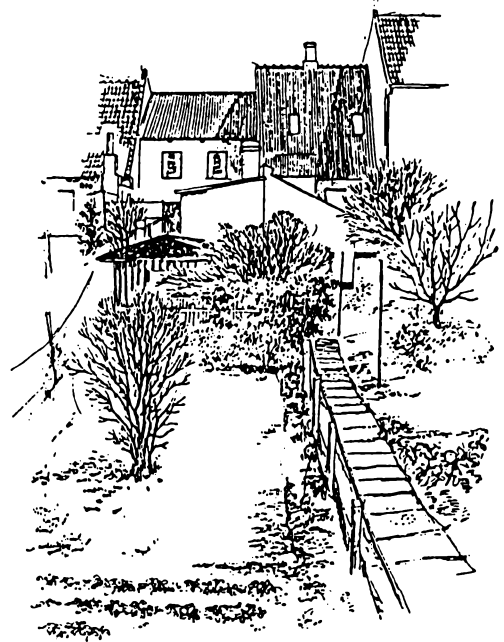
Over 60% af den danske befolkning har have, men der er kun udført ganske få kulturhistoriske undersøgelser om almindelige menneskers haver. Vi er derfor interesserede i at samle viden om de gamle haver der endnu eksisterer. Det drejer sig om små og store landbohaver, haver i byen, villahaver, parcelhushaver o.s.v. Sagt på en anden måde: Almindelige menneskers haver der på en eller anden måde er typiske for en tidsperiode, en egn, et kvarter, en erhvervsgruppe eller lignende.

Hvor findes der endnu skuffede havegange? Og bede kantet med buksbom eller lavendel? I hvilke købstæder er der endnu kvarterer med små køkkenhaver bag de gamle arbejderhuse? Er der overhovedet nogle haver tilbage fra århundredeskiftets villabyggeri i byerne? Og er der endnu et originalt haveanlæg ved en bungalow fra 1930'erne?

Mon der er nogen, der kan hjælpe os med oplysninger om gamle haver, der stadig findes? Vi ønsker at vide, hvor i Danmark der findes gamle haver, hvornår de er anlagt, om det drejer sig om en have i en by, en villahave, en husmandshave, en have ved en gård eller måske en helt anden type.

Husmandshave fra 1906 med snoede gange og klippede buksbomhække

Bag mange små arbejderhuse i købstæderne var der langstrakte køkkenhaver. Hvor findes der endnu en sådan samling haver?

Vi er interesserede i at høre om mange haver. Det vil naturligvis også være interessant med uddybende materiale og/eller billeder. Vi vil gerne have oplysninger såvel om private og ikke tilgængelige haver som »åbne haver« og om haver med offentlig adgang.

I første omgang vil der blive udarbejdet en samlet oversigt over de indkomne oplysninger. Senere håber vi at kunne gå i gang med et mere aktivt arbejde omkring bevaring af f. eks. gamle plantesorter. Mange af vore stauder er forældede med fyldte blomster, og ingen har tænkt på at bevare de gamle, der ofte har en stærkere duft.

Følgende museer er med i undersøgelsen: Amagermuseet, Bornholms Museum, Den Fynske Landsby, Grindsted Museum, Hjerl Hede, Langelands Museum, Nationalmuseet (Nyere Tid) samt Vestfyns Hjemstavns gård. Arbejdet udføres af etnolog, mag. art. Nina Fabricius og museumsinspektør Helle Ravn, Langelands Museum.

Såfremt der er spørgsmål kan undertegnede kontaktes på telefon 62 51 13 47.

Helle Ravn
etnolog, mag. art.